

UDK: 373.5

Feruz ALKAROVA,

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti yetakchi ilmiy xodimi, PhD

E-mail: alkarovaf@gmail.com

PhD G'. Otamurodov taqrizi asosida

THE ROLE OF THE SUBJECT "TECHNOLOGY" IN THE DEVELOPMENT OF PUPILS' PROFESSIONAL SKILLS

Annotation

This article discusses the importance of the subject technology in the development of a pupil's personality, its role in the development of creative and imaginative thinking in students, current problems of attracting pupils to the subject technology in today's rapidly changing digital world, the importance of this science in choosing a profession, as well as the importance of professional development of a technology teacher.

Key words: Technology, practical skills, fine motor skills, competence, ability, creative thinking, professional diagnostics, professional development.

РОЛЬ ПРЕДМЕТА "ТЕХНОЛОГИЯ" В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В данной статье рассмотрено значение предмета технология в развитии личности школьника, роль в развитии креативного и творческого мышления учащихся, актуальные проблемы привлечения учащихся к предмету технология в современном быстромеменяющемся, цифровом мире, значение этой науки в выборе профессии, а также важность профессионального развития учителя технологии.

Ключевые слова: Технология, практические навыки, мелкая моторика, компетенция, способность, творческое мышление, профессиональная диагностика, профессиональное развитие.

O'QUVCHILARDA KASBIY KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHDA "TEKNOLOGIYA" FANINING ROLI

Аннотация

Ushbu maqolada texnologiya fanining o'quvchi shaxsini rivojlanishidagi ahamiyati, o'quvchilarning kreativ va ijodiy fikrlashini rivojlantirishdagi o'rni, hozirgi tez o'zgaruvchan, raqamlashgan dunyoda o'quvchilarni texnologiya faniga qiziqtirishning dolzarb muammolari, bu fanning kasb tanlashdagi ahamiyati, bunda fan o'qituvchisining kasbiy rivojlanishining muhimligi bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Texnologiya, amaliy ko'nikma, mayda motorika, kompetensiya, qobiliyat, ijodiy fikrlash, kasbiy diagnostika, kasbiy rivojlanish.

Kirish. Mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar jarayonida, raqobatbardosh va professional mutaxassislariga talab yuqori bo'lgan davrda maktab o'quvchilarining hayot va mehnatga har tomonlama tayyor bo'lishiga qo'yiladigan talablar tobora ortib bormoqda. Har qanday jamiyatda yoshlarni mehnatga tayyorlash vazifasi eng asosiy masala hisoblanadi, chunki uning ravnaqi yoshlar bilan, yoshlarning mehnatga, hayotga tayyorgarlik darajasi bilan o'lchanadi. Shuning uchun ham, mamlakat ertangi kunini qurishda o'z kasbini mukammal darajada egallagan yoshlar nihoyatda zarurdir. O'quvchi yoshlarga bolaligidanoq jamiyatning bir bo'lagi ekanliklarini uqtirib borish, ularni turli kasb va hunarlarga qiziqtirib borish, ijtimoiy foydali mehnat bilan shug'ullanishga o'rgatish juda ham muhim hisoblanadi. Bugungi kun maktab bitiruvchisi nafaqat ma'lum bir bilimga ega bo'lishi, balki, birinchi navbatda, ushbu bilimlarni hayotda qo'llay olish ko'nikmalarini o'zlashtirishi kerak. Ta'lim mazmuni ham nafaqat bilimlarni egallashga, balki o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishga va shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Bugungi kunda maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim tizimlarida ta'lim olayotgan o'quvchilarda sanoatlashgan mamlakatda ta'lim olishi, yashashi va ishlashi uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirish dolzarb masalaga aylanib bormoqda.

Texnologiya fanini o'qitishdan maqsad o'quvchilarni aqliy va jismoniy mehnat turlari, jarayonlari hamda kasblar bilan tanishtirish, ularda dastlabki mehnat ko'nikmalari va malakalarini, mehnatga qiziqish va mehnatsevarlikni shakllantirish, ularni mehnat va kasblarni qadrlashga, ularning ahamiyatini tushunishga o'rgatish, ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash hamda jamiyat va shaxs farovonligi yo'lida mehnat faoliyatiga qo'shilishlariga

imkon beruvchi shaxsiy sifat va tafakkurlarini rivojlantirishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Texnologiya fani bola rivojlanishiga juda katta ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi amaliy fanlardan biridir. O'quvchilarni mehnatga tarbiyalash va kasbga tayyorlash vazifalari umumta'lim maktablaridagi barcha o'quv predmetlari yordamida hal etiladi. Bu o'rinda texnologiya darslari yetakchi rol o'ynaydi, chunki mehnat ta'limining ilk tushunchalari, malaka va ko'nikmalari texnologiya darslarida shakllantiriladi. Bu fanda o'quvchilar har qanday buyumni ishlab chiqishning o'z texnologiyasi mavjud ekanligini, bunda o'rnatilgan operatsiyalar ketma ketligiga, izchilligiga, tartibga va albatta texnika xavfsizligi qoidalariga rioya etish zarurligini o'rganadi. Amaliy faoliyat orqali bola o'zining ichki dunyosini va o'y-fikrlarini namoyon qiladi. Bundan tashqari, texnologiya mashg'ulotlari o'quvchilarni tinchlantiradi, ularda sabr va intizomni tarbiyalaydi, mustaqil ishlash bilan bir qatorda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, mulohazakorlik va tashabbuskorlikni oshiradi. Bolaning rivojlanish bosqichlariga qarab aytish mumkinki, mehnat tarbiyasi qancha erta boshlansa, shunchalik samarali bo'lib, bu uning shaxs sifatida shakllanishi va mustaqil bo'lishi uchun eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Bu borada ta'lim tizimimiz oldida ulkan vazifalar turadi. Chunki, biz tarbiyalab yetishtirgan yoshlar respublikamiz kelajagini yaratadi.

Quyida o'quvchilarga texnologiyani o'qitishning ahamiyati va bu borada o'qituvchilarning kasbiy mahoratini uzluksiz takomillashtirib borish borasida amalga oshirilayotgan ishlar haqida ma'lumotlar bayon etilgan.

Qadimgi yunon faylasufi Demokrit mehnatga katta e'tibor bergan, u "Har qanday mehnat – harakatsizlikdan ko'ra yaxshiroqdir" deb o'rgatgan [2].

O'rta asr Sharqining yirik mutafakkirlari Abu Ali Ibn Sino, Al Beruniy, Forobiy asarlarida ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar, barcha bolalarga mehnat tarbiyasining ahamiyati haqida so'z boradi.

Yoshlarning kasb hunar egallashining ahamiyati to'g'risida qomusiy olim Abu Ali Ibn Sinoning fikricha, bolaga yoshligidanoq biror kasb-hunarni o'rgatish lozim. Bola kasb-hunarni ma'lum darajada o'zlashtirib bo'lgandan so'ng, o'z kasb-hunaridan hayotda foydalanishni, ya'ni halol mehnat bilan mustaqil hayot kechirishga o'rgatish kerak. "Yoshlarga ilm bera borib, ularga hunar o'rgatmoq muhim ma'suliyatli ishdir. Hunar o'rganish birla yoshlar har qanday nojo'ya hatti-harakatlardan holi bo'ladi" [3], - deb ta'kidlaydi Abu Ali Ibn Sino.

Rus pedagogi K.D.Ushinskiy inson tanasining rivojlanishi va normal holati uchun jismoniy va aqliy mehnatning ahamiyati va zarurligi haqida aytib o'tgan. "Shaxs asosan faol mehnat jarayonida shakllanadi va rivojlanadi" deb aytgan pedagog. Uning asarlarida mehnatga "o'yin-kulgi sifatida emas, balki inson hayotidagi u yoki bu maqsadga erishish uchun to'liq ongli ravishda bajaradigan jiddiy va qiyin vazifa" sifatida qarash taklif qilingan. "Insonning tanasi, yuragi, aqli mehnatni talab qiladi va bu talab shunchalik dolzarbki, agar biror sababga ko'ra insonning hayotda o'z shaxsiy ishi bo'lmasa, u o'zining haqiqiy yo'lini yo'qotadi" [4].

Ushinskiy maktabdanoq bolalarda mehnatga muhabbat va chanqoqlikni rivojlantirish, ularda mustaqil ishlash odatini shakllantirish kerak, deb ta'kidlagan. Uning fikricha ta'limning maqsadi, "agar u inson uchun baxt istasa, uni baxt uchun emas, balki uni hayot ishiga tayyorlashdir" [4] deb hisoblagan.

Bugungi texnologiya fani o'qituvchisi o'zining har bir darsida o'quvchi uchun hayotda as qotadigan bilim va ko'nikmalarni bera olishi, ularda har qanday kasbga, umuman mehnatga nisbatan mehr uyg'ota olishi, o'quvchilardagi mustaqil ijodkorlik hislarini uyg'otishga intilishi darkor. Shunday ekan texnologiya fanidan dars beradigan pedagog qanday bo'lishi kerak, uning o'quvchilarni hayotga tayyorlashdagi hamda ularning qiziqish va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ijodkorlikka yo'naltirishdagi roli qanday? Texnologik ta'lim beradigan ko'nikma va malakalarni zamon talablari darajasida bo'lishi uchun nimalar qilish kerak?

Texnologiya o'qituvchisi unga qo'yilayotgan yuqoridagi kabi talablarga mos bo'lishi va uning kasbiy mahoratini doimo zamon talablari darajasida bo'lib turishini ta'minlash uchun nima qilish kerak?

Mazkur savollarga javob berish uchun maktablarimizda faoliyat ko'rsatayotgan texnologiya o'qituvchilarining tarkibi o'rganildi va tahlil qilindi. Shuningdek, kasbiy bilim va ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyojlarini o'rganish maqsadida mazkur fan o'qituvchilarining katta qismi diagnostika sinovlariga jalb qilindi.

Texnologiya o'qituvchilarining malaka toifalariga ko'ra tarkibi ochiq ma'lumotlar asosida tahlil qilingan bo'lsa, diagnostika sinovlari bilish, qo'llash va tahlil qila olish darajasini baholovchi maxsus testlar bazasidan foydalangan holda o'tkazildi. Diagnostika testlari "Uzluksiz kasbiy ta'lim" (onlinedu.uz) elektron platformasi orqali tashkil etildi.

Muhokama va natijalar. Mamlakat rivojida ishlab chiqarish jarayoni muhim omil hisoblanadi. Ishlab chiqarish tizimini malakali muhandislar va kasb egalari rivojlantiradi. Muhandislik va kasb-hunar egallashda texnologiya fani asosiy poydevor vazifasini o'taydi. Shu sababli texnologiya fanini takomillashtirish mamlakat taraqqiyotini belgilovchi fan sifatida islohot qilinishi lozim.

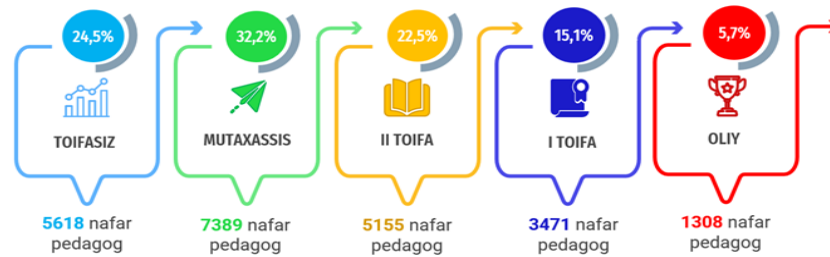
Maktablarda hozirgi kunda o'qitiladigan texnologiya fani mazmuni avvalgi mehnat darslari mazmunidan tubdan farq qiladi. Endi avvalgidek qiz bolalarga fartuk tikishni o'rgatish, o'g'il bolalar uchun yog'ochdan oshxona jo'vasi yasashni o'rgatishning o'zi kamlik qiladi. Texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan, sanoatlashgan davr maktab o'quvchisining hayotda uchrashi mumkin bo'lgan turli tanish va notanish vaziyatlarda qo'llashi mumkin bo'lgan amaliy ko'nikmalar bilan qurollangan bo'lishini taqozo qilmoqda. Ma'lumki, o'quvchilarda amaliy ko'nikmalar dastlab shakllantiriladi, sinfdan sinfga topshiriqlarning oddiydan murakkabga qarab o'zgarib borishi natijasida ko'nikmalar rivojlantiriladi va ularni qayta-qayta qo'llanishi natijasida faollashtiriladi.

O'quvchilarni mehnat va kasb olamiga olib kirishning har xil yo'llari orasida texnologiya fani muhim o'rin tutadi. Respublikamizda umumiy o'rta ta'lim muassasalari oldiga o'quvchilarni xalq xo'jaligining turli sohalarida samarali mehnat qilishga, kasb-hunarlarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash bo'yicha qo'ygan ijtimoiy buyurtmasini bajarishda texnologiya fani o'qituvchisining roli beqiyosdir. Davlat ahamiyatiga molik ushbu vazifani bajarish uchun texnologiya fani o'qituvchisidan texnologik bilim, ko'nikma va malakalarini, kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishni hamda dinamik ravishda rivojlanib borayotgan pedagogik jarayon talablari darajasida pedagogika, psixologiya, metodika fanlari yutuqlari, zamonaviy texnika va ilg'or texnologiyalar, ishlab chiqarish va bozor iqtisodiyoti munosabatlari bo'yicha mukammal bilimlar, ko'nikmalarni egallashni taqozo etadi. Shu munosabat bilan, texnologiya fani o'qituvchisining bilim, ko'nikma va malakalari ko'lam va sifati, uning ta'lim-tarbiya jarayonini Milliy o'quv dasturi talablari asosida tashkil etish va o'tkazish bo'yicha erishgan yutuqlari va yo'l qo'ygan kamchiliklari, kasbiy mahorati va h.k. kabi mehnat faoliyatiga oid murakkab va ko'p qirrali faoliyatini takomillashtirish jarayonining didaktik shart-sharoitlarini aniqlash, uning mazmunini boyitish, bu sohada mamlakatimiz miqyosida amalga oshirilayotgan tashkiliy ishlarni tahlili - bu borada amalga oshirilayotgan barcha tadbirlarni ilmiy-uslubiy asnoda tashkil etilishini talab qilmoqda.

Davlat ta'lim dasturlari tarkibiga kiruvchi texnologiya darslari o'quvchilarda XXI asr hayotiy ko'nikmalarini, bitiruvchilarda nstandart sharoitlarda yuzaga keladigan muammolarni hal etish, ta'limning barcha bosqichlarida injenerlik qobiliyati va ijodkorlikni rivojlantirish hamda mustaqil hayotda zarur bo'ladigan mehnat ko'nikmalarini o'zlashtirish, maktabdan keyingi ta'lim bosqichiga yoki mustaqil hayotga qadam qo'yishda zarur bo'ladigan bazaviy kompetensiyalar va dunyoqarashlarni shakllantiradi. Texnologiya fani umumiy o'rta ta'lim tizimida asosiy integratsion mexanizm vazifasini bajaradi, tabiiy, ilmiy-texnik, texnologik, tadbirkorlik va gumanitar fanlar doirasida olgan bilimlarini meta-fan darajasida qo'llashni o'rgatadi va umumiy o'rta ta'limning amaliy jihatlarini kuchaytirishga yordam beradi. Bugungi kunda umumiy o'rta ta'limning texnologiya fani Milliy o'quv dasturi mazmuniga ham chuqur e'tibor qaratilgan. Unga robototexnika, dasturlash, Arduino kabi bir biridan qiziq mavzular har bir sinflar kesimida kiritilgan bo'lib, bu mavzular o'quvchilarning aynan zamonaviy kasblarga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi.

Respublikamiz umumta'lim maktablaridagi texnologiya fan o'qituvchilarining tarkibini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar hali bu soha bo'yicha yuqori malakali mutaxassis kadrlarga ehtiyoj borligini ko'rsatmoqda. Infografikadan oliy toifali Texnologiya fan o'qituvchilari salmog'i 100% dan atigi 5,7 % ni tashkil etishi ko'rinib turibdi (1-rasm).

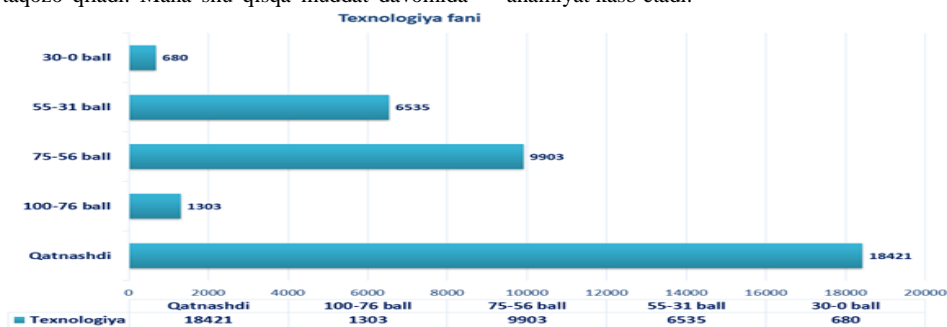
TOIFASI BO'YICHA TARKIBI

1-rasm. Texnologiya fani o'qituvchilarining malaka toifalari bo'yicha tarkibi.

Bundan tashqari texnologiya o'qituvchisi zamon bilan hamnafas, ilg'or fikrovchi, yangiliklarga ochiq, tajriba va islohotlardan cho'chimaydigan, o'z ustida tinimsiz ishlaydigan bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Hozirgi kundagi malaka oshirish kurslari ham aynan tez o'zgaruvchan zamon talablariga moslashgan holda, "hayot davomida ta'lim" tamoyili asosida tashkil etilmoqda. Chunki tez o'zgarayotgan dunyo tezkor tayyorgarlikni taqozo qiladi. Mana shu qisqa muddat davomida

tashkil qilinayotgan kasbiy rivojlantirish kurslari o'qituvchilar uchun samarali va natijador bo'lishi lozim. O'qituvchi uchun samaradorlik va natijaviylik uning bilim va ko'nikmalaridagi bo'shliq hamda boshqa kasbiy ehtiyojlarining qondirilishidir. Shuning uchun ham malaka oshirish kurslarining o'quv dasturlarini shakllantirishda mazkur bo'shliq va ehtiyojlarni diagnostika yoki boshqa vositalar yordamida aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

2-rasm. Texnologiya fani o'qituvchilarining diagnostika natijalari (ballar kesimida).

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev rahbarligida 2023-yil 28-avgust kuni kengaytirilgan tarzda o'tkazilgan videoselektor yig'ilishining 28-sonli bayonida maktab o'qituvchilarining malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojlarini diagnostika qilish va natijalarga ko'ra ularning malakasini oshirishni tashkil etish to'g'risida vazifalar belgilangan edi. Ushbu vazifalarni amalga oshirish maqsadida maktab Texnologiya fani o'qituvchilarining ham malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojlari diagnostikadan o'tkazildi (2-rasm).

Diagrammadan ko'rinib turibdiki, Texnologiya fani o'qituvchilarining diagnostika sinovlaridagi natijalari ularning bilim va ko'nikmalarini takomillashtirish bo'yicha qilinishi kerak bo'lgan ishlar ko'pligini ko'rsatdi.

Diagnostika sinovlarida ishtirok etgan jami 18421 nafar Texnologiya fani o'qituvchilaridan 1303 nafari 76 ball dan 100 ballgacha bo'lgan oraliqdagi nisbatan yuqori natijani ko'rsatgan. O'qituvchilarning 9903 nafari 56 ball dan 75 ballgacha natijalarni ko'rsatganlar. 6535 nafar texnologiya o'qituvchisi 31 ball dan 55 ballgacha natijalarni namoyish qilganlar. Diagnostika sinovlarida ishtirok etgan 680 nafar o'qituvchi 30 ball dan past natijani ko'rsatgan.

Afsuski, o'qituvchilarning 39,2 foizi ya'ni 7215 nafari 55 foizdan past natijani ko'rsatganlar. Umuman, barcha texnologiya o'qituvchilari tomonidan ko'rsatilgan umumiy ballarning o'rtacha qiymati 57,5 ballni tashkil qildi.

Yuqoridagi raqamlar o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalaridagi bo'shliqlarni guruhlash va mazkur guruhlarga mos ravishda o'qituvchilarning malakasini oshirishni 4 ta turli o'quv dasturlari asosida tashkil etishni taqozo qiladi. Mazkur o'quv dasturlarini shakllantirishda aniqlangan bo'shliqlarni tahlil qilish asosida texnologiya o'qituvchilarining fan va uni o'qitishga doir kasbiy bilim va ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyojlariga mos mavzularni tanlash mexanizmidan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Texnologiya o'qituvchilarining diagnostika sinovlaridagi natijalarini hududlar kesimida ham tahlil qilindi. Bunda hududlar kesimida qayd etilgan o'rtacha natijalar 52 ball dan 61 ballgacha bo'lgan oraliqdan o'rin oldi. Texnologiya o'qituvchilari uchun

hududlarda kasbiy rivojlantirish tadbirlarini tashkil etishda mazkur natijalarni e'tiborga olish lozim bo'ladi. Xususan, malaka oshirish kurslarini tashkil etishda yuqorida qayd etilgan 4 ta o'quv dasturi asosida hudud o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyojlarini inobatga oluvchi ishchi o'quv dasturlarini ishlab chiqish talab qilinadi.

O'tkazilgan diagnostika natijalarini tahlil qilish asosida ularni uzluksiz kasbiy rivojlantirish kurslarining tabaqalashtirilgan o'quv reja va dasturlari ishlab chiqildi.

Diagnostika sinovlari natijalari pedagoglarning nafaqat mutaxassislik bo'yicha bilim va ko'nikmalarini, balki ularning pedagogika va psixologiyaga oid bilimlarini ham ifoda etadi. Chunki, sinovlar aynan shularni yuzaga chiqarishga qaratilgan testlardan iborat edi. Tahlillardan xulosa qilish mumkinki, bu sohada hali qilinishi kerak bo'lgan ishlar juda ham ko'p, bu muammolar sohada tizimli o'zgarishlar qilishni taqozo etadi.

Bularning barchasi texnologiya fani o'qituvchilarining uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash va pedagogik mahoratini oshirish, yangi, ilg'or metodikalar bilan qurollantirish asosida maktablarimizda ta'lim sifatini ko'tarishga xizmat qiladi.

Xulosa. Texnologiya bolalar tarbiyasida muhim o'rin tutadi, ularning hissiy, ijodiy va madaniy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish va ularga ijodiy o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini yaratish, ularda dunyoga va o'ziga nisbatan uyg'un munosabatni rivojlantirish, shuningdek, zamon talablariga muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun texnologiya fani o'qituvchisining o'zi ham yetarlicha kasbiy ko'nikmalarga, pedagogik mahoratga, psixologik bilimlarga va, albatta, AKT savodxonligiga ega bo'lishi lozim.

Zamonaviy bilim va ko'nikmalarga, kasbiy mahoratga, boy tajribaga ega texnologiya fani o'qituvchisigina o'z fani orqali bolalarning mehnat va kasblarga bo'lgan qiziqishini orttirib, ularda ijodiy fikrlash, tafakkur qilish, ixtirochilik qobiliyatlarini rivojlantira oladi va bu bilan u bola iste'dodini yuzaga chiqarishga o'zining munosib hissasini qo'sha oladi.

ADABIYOTLAR

1. Muslimov N.A., Sharipov Sh.S., Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, Kasb tanlashga yo'llash. Darslik T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 b.
2. Антология педагогической мысли. Прогрессивная зарубежная педагогическая мысль о трудовом воспитании и профессиональной подготовке. – М.: Высшая школа, 1988. – Т.1 – 342 с.
3. Abu Ali Ibn Sino Ta'lim va tarbiya haqida T. 1967. 9-bet .
4. Ушинский, К. Д. Проблемы педагогики : [сборник] / К. Д. Ушинский ; [сост. и авт. вступ. ст. Э. Д. Днепров]. - М. : Изд-во УРАО, 2002. - 592 с.